

(Tidigare version med titeln "The Indonesian Lesson" ursprungligen publicerad i Bulletin of Concerned Asian Scholars (USA) . Reprinted med BCAS tillstånd i Conjunction (Manila), The Nation (Bangkok), Jakarta Post, och (still to come) Economic and Political Weekly (Bombay) och anthology on the fall of Suharto edited at Monash by Herb Feith&Gerry v. Klinken&Ed Aspinall). Även grundval för anförande vid 'International Conference on Structural Reforms for Democratisation in Indonesia', arrangerad av Indonesian Academy for Social Sciences and Ford Foundation, Jakarta August 12-14, 1998.

DEN INDONESISKA LÄXAN

Olle Törnquist

(Tf. Professor i Politik och Utveckling vid Oslo Universitet)

Suharto har avgått. Hans regim består. Men den är underminerad och i upplösning. Dess forna medlöpare söker nya sätt att legitimera sina rikedomar och positioner. Dess anti-kommunistiska sympatisörer från 60-talet, som blev medelklassdissidenter på 70-talet, försöker ta tillbaka vad de förlorat. Dess mindre kompromissvilliga unga kritiker (och principfasta intellektuella) prövar motstridiga metoder att bygga landet på nytt. Så medan vanligt folk far illa, eliten grälar och marknaden och Väst tvekar, är det dags att sammanfatta och fråga hur det kunde gå så här och om en mer mänsklig ordning är möjlig. Vad kan vi lära av fallet Indonesien?

Den fashionabla tesen är att Indonesiens problem berodde på för mycket stat och politik, för mycket regleringar och för lite marknad. Medan dissidenterna inte kunde störta regimen och andra inte kunde motstå dess patronage, bjöd till sist Internationella Valutafonden (IMF) draken motstånd, nedkämpade Suharto och lade grunden för demokrati. Nu behövs det privatiseringar, avregleringar, civilsamhälle och full frihet för internationellt kapital.

Detta är förstås ideologiska halvsanningar. En kritisk analys tyder snarare på, att marknadens och dess företrädares aktioner var politiskt förödande, bidrog till en social och ekonomisk katastrof, förhindrade demokratisering och endast av en händelse hjälpte till att få Suharto på fall.

Krisen berodde inte på för mycket politik...

För det första, som tidigare visats på Samtider den 18 januari, berodde den ekonomiska krisen inte på för mycket regleringar utan på för dåliga regleringar – och på för lite folkligt inflytande. Dåliga regleringar som utnyttjades av särintressen inom stat, affärsliv och internationellt finansvänsende – och för lite folkligt inflytande för att hålla sådana särintressen stängna. Liksom på andra håll i Östasien utvecklades inte de allvarliga problemen förrän de

privata intressena stärktes och avregleringarna ökade. Då kunde regimen inte koordinera de nya grupperingarna, bara hålla nere missnöjet bland ny medel- och arbetarklass.

...men problemet var politiskt.

För det andra fungerade inte konventionella ekonomiska åtgärder när krisen väl var ett faktum. Följaktligen insåg fler och fler, att det grundläggande problemet var politiskt snarare än ekonomiskt. Plötsligt ignorerades inte längre analyser (som den på Samtider 22 september 1996) av nedsablingen av demokratiörelsen i juli 1996. Analyser som visade att dissidenterna var för illa organiserade för att kunna ändra något på egen hand men ändå måste stödjas eftersom regimen visat sig oförmögen att hantera konflikter, reformera sig själv och förbereda ett presidentskrifte i "ordnade former".

Men även om det blev allt mer uppenbart att krisen bara kunde lösas genom grundläggande politiska förändringar så gjordes föga för att stödja det enda alternativet – demokratiörelsen och de moderata reformisterna. Suhartos monopol uppskattades inte längre, men väl tillfällig stabilitet. "Om ni bara kunnat erbjuda ett alternativ", klagade Väst inför de demokratiaktivister som stod inför gigantiska svårigheter efter den senaste repressionsvågen (1996-97) och decennier av förtryck och organisationsförbud.

I själva verket hade dessutom Väst sjävt, allt sedan 50-talet, bidragit till problemen med att skapa ett demokratiskt alternativ – genom att först framprovocera Sukarno's auktoritära styre och hellre avstå från val än låta reformistiska kommunister vinna dem; genom att sedan satsa på armén, massakrer och Suharto i tron att en upplyst medelklass skulle få styra (vilket den inte fick); och genom att slutligen ändå stödja den 'nya ordningen' i 30 år, ända tills krisen var ett faktum.

Ekonomiska recept fördjupar krisen

För det tredje avstod Väst, när krisen fördjupades, inte bara från att satsa på demokrater och moderata reformister för att tackla de grundläggande politiska problemen utan delegerade dessutom ärendet till neo-klassiska IMF ekonomer. Deras trångsynta recept minskade ytterligare förtroendet för Indonesiens förmåga att undvika ekonomiskt sammanbrott. (Vilket senare IMF och Världsbankstjänstemän själva medgav.) Situationen förvärrades. Suharto måste söka alternativ – och skapa ytterligare problem genom att nomiera en vice-president som ingen skulle föredra framför honom själv, Habibie. I januari rasade valutan, ekonomin

lamslogs, folk började protestera, anti-kinesiska upplopp framprovocerades och regimen var nära kollaps. Enligt Världsbanken har inget land efter andra världskriget drabbats av ett så hårt ekonomiskt bakslag.

Effekten blev emellertid som när USA bombade Bagdad under Gulfkriget. Suharto kunde lägga skulden på Väst (och kinesiska affärsmän), medan Väst saknade ett färdigt alternativ. I mars utnämndes Suharto till president för ytterligare en period och utsåg ett provokativt kriskabinett med dottern "Tutut" som de facto statsminister och en absolut majoritet familjevänner och lojalister på övriga taburetter.

Realpolitik

Inför hotet om en ny Saddam Hussein retirerade Väst. Allt för många ekonomiska intressen stod på spel i Indonesien. Strax före påsk anpassade sig IMF till Australiens och Japans "flexibla" hållning och sköt flera långtgående krav på framtiden. Detta var förstås politiskt rationellt. Det besvärliga läget gjorde, sade man, att såväl demokratisering som nyliberala marknadsideal måste stå tillbaka för stabilitet. De flesta insåg, att om subventioneringen av mat och bränsle dragits tillbaka i april, som IMF först krävde, skulle det ha varit en inbjudan till massiva upplopp. Istället bad man Världsbanken samla ihop mat och medicin till ett värde av 23 miljarder kronor och hoppades att den indonesiska armén kunde hålla folk i schack. För egen del drog jag slutsatsen (t.ex i Aftonbladet 8/4/98) att regimen skulle överleva ett tag till.

Det var fel. För mindre än en månad senare, den 4 maj, kom regimen och IMF tvärt om överens om att höja fotogenpriset med 25 % och bensinpriset med 75%. Suharto gick plötsligt längre än vad IMF bett om – och IMF applåderade. Det är fortfarande svårt att förstå hur till och med neo-klassiska ekonomer kan medverka till ett politiskt så irrationellt beslut. Men Suharto hade blivit för självsäker. Politiskt illiterata ekonomer saknade pengar i statskassan. Och det gällde att imponera på deras lika naiva kolleger i Washington, som i sin tur var hårt pressade av den amerikanska kongressen.

Hur som helst genererade beslutet naturligtvis omedelbar och lättmanipulerad folklig vrede. Studentdemonstrationerna, som ökat i omfattning men varit ganska isolerade, fick en ny dimension. Omfattande plundring och anti-kinesiska upplopp spred sig från bland annat Medan på norra Sumatra till Jakarta, där situationen en vecka senare blev okontrollerbar. Demonstrerande moderata studenter vid ett av elitens universitet sköts till döds. Upplopp och

plundring ledde till att 1200 människor dödades och att minst 168 kvinnor av kinesisk härkomst utsattes för kollektiva våldtäkter. Liksom tidigare var mycket av detta framprovocerat av hökar inom armén som sökte en ursäkt för att genom massiv repression “återställa ordningen” och vinna mer makt. Till de ledande hörde Suharto’s svärson, general Prabowo – som nu fått “hedervärdigt avsked” istället för att ställas inför rätta, varvid långt fler skulle ha deskrediterats.

Provokationerna gav emellertid inte önskad effekt. Fler och fler människor vände sig mot regimen. Studenterna ockuperade parlamentet och lät sig inte längre utnyttjas i centrum av staden. Suharto misslyckades med att vinna tillbaka initiativet genom att utlova reformer. Då råttorna (inklusive parlamentets talman och flera ministrar) lämnade det sjunkande skeppet, räddade han sitt eget skinn och familjens tillgångar genom att avgå tidigare än väntat.

Från sammanbrott till demokrati?

Den indonesiska läxan handlar alltså om marknadens, civilsamhällets och deras förespråkares oförmåga att förhindra social och ekonomisk förödelse för omkring 200 miljoner människor genom att satsa på politiska reformer, folklig organisering och demokratisering.

Men medför ändå inte detta sammanbrott och denna förödelse en öppning för demokrati? Det är inte helt uteslutet, men förutsättningarna är dåliga. Jag vill betona fyra problem.

Till att börja med inriktar sig nu de flesta av aktörerna på hur man ska förändra eller helt göra sig av med den gamla regimen. Alla är fullt sysselsatta med att inta nya positioner, konsolidera sina tillgångar och forma nya partier och allianser. Överlevnadspolitiker (och deras allierade inom armén och affärsvärlden) balanserar mellan att försena förändringar, så att de hinner anpassa sig, och att göra eftergifter, så att de behåller styrfarten. Etablerade dissidenter prövar att byta sitt goda rykte och (ibland) folkliga stöd mot reformer och inflytande. Radikaler försöker upprätthålla de folkliga protesterna och generera ett totalt brott med det gamla. Marknaden och Väst är intresserade av allt som kan skapa stabilitet så att något av deras lån kan betalas tillbaka och framtida investeringar bli lönsamma. Vanligt folk får illa och kan göra väldigt lite för att minska risken att motsättningarna utnyttjas av stridande parter inom den civila, religiösa och militära eliten. Så tilltar ‘Våldet i Paradiset’ (Dagens Nyheter 20/1/98), inte minst på lokal nivå när nu centralmakten försvagas.

Samtidigt tillägger många biståndsgivare och samhällsvetare att ett lika stort problem är det svaga civilsamhället och den bristande demokratiska kulturen. Kultur i bemärkelsen informella normer och beteenden blir förstås viktigare när organiserade institutioner och spelregler försvagas eller upplöses. Ändå delar jag inte uppfattningen att stöd till civilsamhället alltid är det bästa sättet att bygga en demokratisk kultur. I många fall, som vid stöd till fria journalister, är det inga problem – men alla medborgarorganisationer främjar inte nödvändigtvis demokrati. Och vad är politisk kultur om inte rutinmässigt tillämpade kvarlevor av gårdagens lagar, institutioner och organiserade politik? Följaktligen är det snarare på denna senare nivå av dels formella regler och institutioner och dels organiserad politisk verksamhet som förändringar och förbättringar måste börja.

För det tredje är därför den bristfälliga demokratiska kulturen ett mindre problem än det faktum att de flesta politiska aktörer i Indonesien inte främst försöker organisera angångare på grundval av gemensamma intressen och samhälleliga idéer. Även demokrater satsar istället på genvägar som karisma, populism, religion och patronage för att snabbt inkorporera folk i politiken. Det är förstås ont om tid och alla är rädda för att manövreras ut. Men en generell lärdom från andra försök att styra undan från aktoritära regimer är, att det inte blir någon meningsfull demokrati utan väl förankrad politisk och facklig organisering. Förutsättningarna är värre idag än under Indonesiens parlamentariskt-demokratiska period på 50-talet, som ändade i undantagstillstånd; eller på Filippinerna efter Marcos, där populistiskt bossvälde nu dominerar.

Slutligen förvärras den politiska krisen i Indonesien av det officiella förslaget till ny vallag. Däri förespråkas inte bara att militären får fortsatt egen representation i parlamentet (10%) utan även majoritetsval i enmansvalkretsar av 76 % av ledamöterna. I rådande läge är detta att ytterligare bereda väg för lokalt bossvälde med religiös och militär uppbackning. Och planerna att komplettera genom att välja resterande 14 % av representanterna proportionellt och nationellt gör inte saken bättre. Varje parti måste nämligen vinna hela 10% av platserna i parlamentet för att alls bli representerat och dessutom undgå att diskvalificeras vid framtida val! Att en expert från sverigebaserade Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) offentligt ställt sig bakom detta förslag (i Jakarta Post 12/8/98) är både obegripligt och skandalöst. De intellektuella som upprörs häröver, och de demokrater som skulle kunna bygga väl förankrade partier och intresseorganisationer, är till råga på allt inte bara i stort behov av gynnsamma spelregler. Liksom i andra länder har de också svårt att mobilisera bred

opposition mot liknande obstruktioner förrän reglerna väl klubbats igenom i slutna rum och folk av egen bitter erfarenhet insett att de därmed knappt kan göra sig gällande inom systemet.

Sammanfattningsvis är det i dagens läge svårt för indoneserna att lära från andra erfarenheter. För att de som kämpat för demokratin ska ha en chans att satsa framgångsrikt på folklig organisering skulle det krävas att Väst gav lika mycket stöd till arbetslöshetsbekämpning och demokratisering som till att få ordning på finansväsendet – till exempel via gryende genuina intresseorganisationer, gynnsamma vallagar samt massbaserad väljarinformation och valövervakning. Återigen ser så inte ut att bli fallet. Det sannolika resultatet är istället en “skurk-demokrati”, inom vilken etablerade bossar på olika nivåer lierar sig med militärer och affärsmän, koopterar några gamla dissidenter och lyckas mobilisera masstöd genom muslimsk populism – långt innan genuina demokratiska aktivister och vanligt folk hunnit organisera sig.